

LIETUVIŲ KALBOS NORMINIMO ŠIMTMETIS

Daug ideologijų ir šiek tiek vartosenos

Loreta Vaicekauskienė

Nuo lietuvių bendrinės, visų pirma, rašytinės, kalbos galutinio su(si)kūrimo praėjo geras šimtmetis. Šio laikotarpio chronologija iš esmės žymi esminius bendrinės kalbos (bk) funkcionavimo ir kalbos planavimo ideologijų pokyčius. Straipsnyje trumpai apžvelgiama bk istorija, aptariamoms kalbos gyvavimo sąlygoms sovietinio modernizmo metais ir galiausiai raida paspartėjusios globalizacijos laikotarpiu, kurio pradžia iš esmės sutapo su Nepriklausomybės atkūrimo lūžiu. Daugiausia vietos skiriama norminimui sunkiai pasiduodančios sakytinės, arba šnekamosios, bk atmainos raidai. Primenamas istorinis ir socialinis bk norminimo kontekstas, neišvengiamai veikęs ir formavęs Lietuvoje itin ryškias standartizavimo ideologijas. Kiek įmanoma, straipsnyje remiamasi negausiais duomenimis apie bk vartosena.

I. NACIONALINĖ VALSTYBĖ IR BK SUSIFORMAVIMAS. IDEALIOSIOS KALBOS SIEKIS

Kalbos istorikai lietuvių rašytinę bendrinę kalbą tipologiškai priskiria vėlyvajam, sąmoningai planuotam standartui: vienos tarmės parinkimo procesas Lietuvoje baigėsi XIX a. pabaigoje. Europoje su tam tikromis išlygomis tokiomis galėtų būti laikomos baltarusių, bulgarų, čekų, estų, farerų, kroatų, latvių, norvegų, nynorskas, rumunų, suomių, serbų, slovakų ir ukrainiečių bendrinės kalbos, kurioms viena tarmė buvo parinkta XVIII ar XIX a. Tipologiškai jos visos buvo stebiamos kitų kalbų ir neturėjo aukšto statuso¹.

LORETA VAICEKAUSKIENĖ (g. 1970) – kalbininkė, vertėja, hum. m. dr., Lietuvių kalbos instituto Kalbos kultūros skyriaus vadovė, VU Skandinavistikos centro lektorė. Mokslinių tyrimų sritis – sociolingvistika; domisi kalbos ir tapatybės, kalbos politikos ir kalbų kontaktų klausimais, yra išleidusi knygą *Naujieji lietuvių kalbos svetimžodžiai: kalbos politika ir vartosena* (2007). Straipsnis parengtas gerokai papildžius tarptautinio projekto *Standard Language Ideologies in Contemporary Europe* kolektyvinei monografijai (red. Tore Kristiansen, Nik Coupland) įteiktą tekstą apie lietuvių kalbos planavimą.

Lietuvių bk pagrindu, kaip žinoma, parinkta pietinė vakarų aukštaičių (kauniškių) patarmė (liaudiškai, suvalkiečių tarmė). Priešasčių tokiam pasirinkimui kalbos istorijos tyrimuose nurodoma ne viena. Visų pirma, stipri Vakarų Aukštaitijos ekonominė padėtis ir iš jos kilę nemažai patriotų inteligentų. Taip pat Mažosios Lietuvos įtaka. Prūsijoje raštams jau nuo XVII a. buvo naudojama kaip tik ši tarmė: ja rėmėsi pirmoji, 1653 m. Danieliaus Kleino lietuviška gramatika. Dėl spaudos draudimo lietuviški spaudiniai buvo nelegaliai vežami iš Prūsijos. Pirmiesiems laikraščiams, kurie ieškojo vienos tarmės, naudoti iš esmės tą pačią kalbos atmainą, suprantama, buvo praktiškiau.

Greta tradicijos, tarmės parinkimą turėjo veikti ir simboliniai veiksniai. Vakarų aukštaičių tarmė aprašyta vokiškose Augusto Schleicherio (1856) ir Friedricho Kurschato (Kuršaičio) (1876) lietuvių kalbos gramatikose. Schleicheris vakarų aukštaičių tarmę moksliniu požiūriu vertino labiau už kitas, nes ji buvo išlaikiusi sveikesnes žodžių galūnes. Šių gramatikų aprašytą modelį perėmė to meto vokiečių indoeuropeistai². Reikia pasakyti, kad archajiškų lietuvių kalbos duomenų naudojimas indoeuropeistikai ir iš to kylanti simbolinė lietuvių kalbos vertė iki šiol veikia oficialiąsias kalbos planavimo ideologijas.

Bendrinės kalbos normų kodifikacijai lemiama buvo taip pat iš Vakarų Aukštaitijos kilusio Jono Jablonskio (1860–1930) lietuvių kalbos gramatika (1901) ir aktyvi praktinė šio kalbininko veikla.

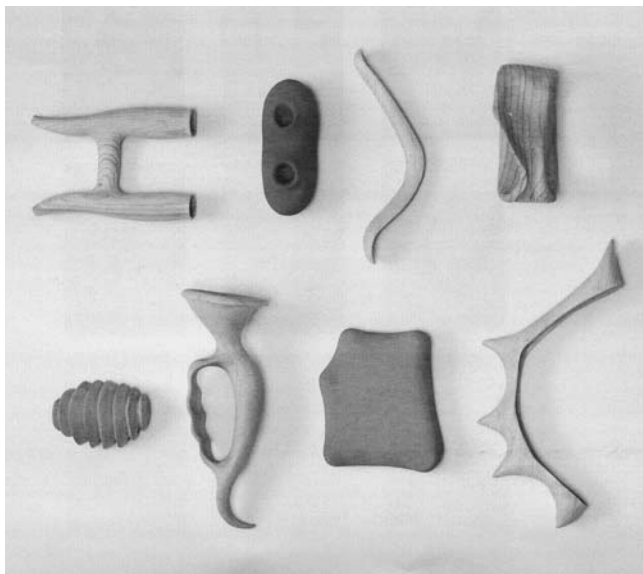
Kaip matyti, sostinės Vilniaus tarmė bk pagrindo galutiniam parinkimui didesnės reikšmės nesuvaidino. Nors spėjama, kad ji jau XV a. galėjo turėti įtakos kuriantis bk šnekamajai kalbai³, nuo XVIII a. Vilniaus krašte itin prestižiška tapo lenkų kalba. Intensyviausiu pradiniu šnekamosios bk kūrimosi laikotarpiu Vilniaus Lietuva išvis neturėjo.

¹ Žr. Giedrius Subačius, „Two Types of Standard Language History in Europe“, in: *Res Balticae*, Pisa, 2002, t. 8, p. 131–150.

² Zigmas Zinkevičius, *Lietuvių kalbos istorija*, t. 5: *Bendrinės kalbos iškilimas*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1992, p. 83–84.

³ Petras Jonikas, *Lietuvių kalba ir tauta amžių būvyje*, Čikaga: Lituanistikos instituto leidykla, 1987, p. 106–108.

Apskritai miestuose Lietuvoje XX a. pradžioje gyveno tik per 20% gyventojų, jie buvo dvikalbiai arba trikalbiai. Lietuvių kalbos vartota nedaug, vyravo vietinis lenkų kalbos variantas, taip pat rusų, žydų kalbos. Kita vertus, prestižinės šnekamosios normos traukos centru nei Vilnius, nei Kaunas iš esmės ir negalėjo tapti, nes

Sigitas Virpilaitis. Pirštalai, kumštalai, antausiai. Iš ciklo „Priekūniai“. 2002. Medis. Iš LDS albumo *Sigitas Virpilaitis* (2008)

kuriamas rašytinis standartas savaime turėjo būti primamas kaip šnekamojo standarto pagrindas. Lietuvių kalbos istorikai yra radę dokumentų, iš kurių jau XIX a. pabaigoje matyti kai kurių viešųjų autoritetų sąmoningas nusiteikimas kalbėti „rašomąja kalba“⁴.

Tarpukariu lietuvių kalba buvo galutinai standartizuota. Ji įgavo valstybinės kalbos statusą ir imta vartoti kaip valstybės administravimo ir švietimo kalba⁵. Standartizuojant daug dėmesio skirta kalbos gryninimui nuo polonizmo ir germanizmo. Garsynas ir kaitė perimta iš vakarų aukštaičių šnektų, o žodyno ir sintaksės dalykai – iš visų tarmių. Kaip vienas iš bk norminimo principų nustatyta, kad lietuvių bendrinė šnekamoji ir rašomoji kalba yra „idealią kalba“, kurios turi siekti visi lietuviai⁶. Kaip bus matyti toliau, šios nuostatos tebesilaikoma ir šiandien.

Palyginti su rašomąja kalba, šnekamosios bk išitvirtinimo procesas, nors ir palaikomas mokyklos, radi-

jo, teatro, vyko lėčiau; tarmių įtaka išliko labai ryški. Procesui paspartinti imtasi priemonių: išleista keletas tarties vadovų, sudaryta Teatro kalbos komisija ir pareikalauta, kad aktoriai, diktoriai laikytųsi tarties ir kirčiavimo normų ir rodytų gerą pavyzdį⁷. Apie tokią gana griežtą standarto idealo inžineriją lietuvių kalbotyroje esama įdomių minčių. Teigiama, kad vėlyvieji standartai, kurie rėmėsi jau susiformavusiais kitų kalbų rašomojo ir šnekamojo standarto konceptais, perėmė ir nevariantiškumo idėją – tai yra jie nebeteravo formų įvairovės ir nelaukė, kol jos nusistovės, bet siekė, kad vartoseną iškart būtų vienalytė⁸. Kitaip tariant, buvo labai aiškiai nubrėžta bendrinės kalbos riba, o kitų tarmių ar kitų kalbų interferencija ideologiškai netoleruota.

II. SOVIETINIS KALBOS STANDARTAS. PAVYZDINIS MONOLOGAS

Kultūros ir kalbos ideologijos

Tuo metu, kai Vakarų valstybėse intensyviai vyko natūralūs modernizacijos procesai, sovietų okupuota Lietuva išgyveno brežnevinę stagnaciją. Sociologai, kalbėdami apie vadinamojo Rytų bloko valstybių raidą sovietmečiu, yra linkę vartoti „sovietinės modernizacijos“ terminą, nes šios socialinės sistemos įgavo specifinių totalitarinio režimo bruožų⁹. Iš pirmo žvilgsnio čia vyko tie patys industrinės visuomenės raidos procesai. Partijos planuojama, urbanizacija Lietuvoje sparčiai keitė miesto ir kaimo gyventojų santykį: teigiama, kad didžiausias lūžis įvyko apie 1970 m., kai miestuose jau gyveno pusė gyventojų (1989 m. jis išaugo iki 68%)¹⁰. O štai internacionalizacija Sovietų Sąjungoje buvo gana specifiška: ji buvo vykdoma kaip planinga „tautų maišymosi“ politika, dėl kurios dalis miestų naujakurių buvo atkeliami iš Rusijos.

Didžiulį lūžį bk raidai lėmė primesta oficialioji ideologinė viešojo gyvenimo kontrolė. Gausiuose pastarųjų metų lietuvių mokslininkų tyrimuose pabrėžiamas totalitarinio režimo dehumanizacijos, mechanizmo momentas, eliminuojantis bet kokią savarankišką ir nesukontroliuotą kultūros judesį. Palyginti su prieškarinio Lietuvos ir viešosios komunikacijos raida Vakarų valstybėse, lietuvių bendrinės kalbos funkcionavimo sąlygos gerokai skyrėsi. Sovietmečiu viešoji lietuvių kalba tapo sistemai pavaldžiu hermetišku sovietinės naujakalbės

⁴ *Ibid.*, p. 352.

⁵ Iki tol lietuvių kalbos mokymo galimybės buvo minimalios. 1897 m. gyventojų surašymo duomenimis, pusė Lietuvos gyventojų buvo beraščiai, 1923 m. – trečdalis, o 1941 m. – 5,9% vyresnių žmonių. 1913 m. Lietuvoje ėjo 18 lietuviškų laikraščių ir žurnalų, 1938 m. – jau 128 (Arvydas Anušauskas (red.), *Lietuva 1940–1990*, Vilnius: Lietuvos gyventojų genocido ir rezistencijos tyrimo centras, 2005, p. 25–26).

⁶ Zigmantas Zinkevičius, *op. cit.*

⁷ *Ibid.* 1926 m. pradėjo transliuoti Kauno radijo stotis. 1938 m. 1000 gyventojų teko 23 radijo abonentai. Palyginti su Rytų ir Pietų Europa, tai buvo neblogas rodiklis (Arvydas Anušauskas, *op. cit.*, p. 27).

⁸ Giedrius Subačius, *op. cit.*, p. 131–150.

⁹ Plg. Vylius Leonavičius, „Sovietinė modernizacija: Socialinės sistemos ir socialinio veikėjo sąvoka“, in: *Darbai ir dienos*, 2008, nr. 49, p. 219–233; 225–226.

¹⁰ Arvydas Anušauskas, *op. cit.*, p. 516.

konstruktu, ideologiniu žargonu¹¹. Gyvas, individualus kalbėjimas ar rašymas buvo neišivaizduojamas. Lietuvos spaudos kalbos retrospektyvinė analizė rodo, kad ideologinis sovietmečio spaudos angažuotumas buvo toks stiprus, o viešoji kalba tokia medinė, kad ji nustelbė net tik žanro, bet ir individualius stiliaus skirtumus ir niuansus¹².

Su tuo susijusi ir dar viena viešosios kalbos ypatybė – monologiškumas. Paradoksalu, tačiau kaip tik iš išorės ir paties kalbėtojo kontroliuojama, iš anksto parengta arba skaitoma viešoji šnekamoji kalba galėjo labiausiai priartėti prie nustatytojo bk idealo. Iš anuometinių normatyvinių straipsnių apie kalbos standartizavimą matyti, kad „geros kalbos“ etalonais laikyti aktorai ir diktoriai, tai yra tie, kurių viešas kalbėjimas rėmėsi parašytu tekstu. Bk buvo siejama būtent su monologiška forma. Štai vieno iš autoritetingiausių lietuvių kalbininkų to meto bk apibrėžimas:

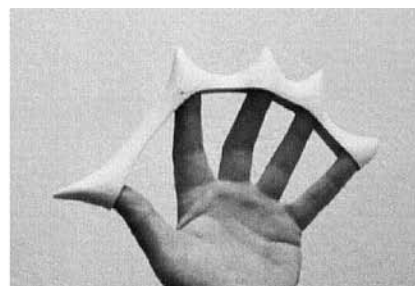
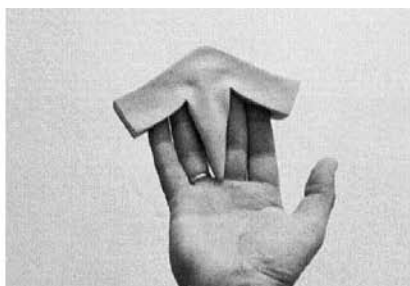
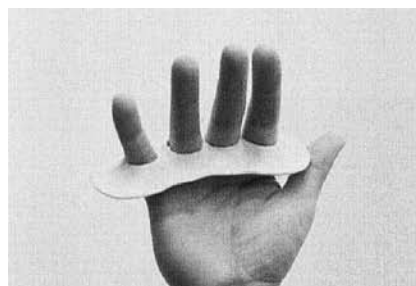
Nuo teritorinių ir socialinių dialektų bendrinė kalba skiriasi tuo, kad [...] joje dominuoja *rašytinis ar sakytinis monologas*. [...] Yra ir kitokių bendrinės kalbos ir dialektų skirtumų, bet jie beveik visi išvedami iš pirmųjų dviejų – *rašytinės išraiškos prioriteto ir monologinės formos* [kursyvas mano, – L. V.].¹³

Bendrinės šnekamosios kalbos siejimas su rašomąja yra įprastas dalykas. Aptariamojo laikotarpio viešajai kalbai monologiškumas buvo būdingas ir kitur, tačiau viską persmelkianti sovietinės sistemos kontrolė šį viešosios komunikacijos bruožą itin sustiprino¹⁴.

Nuostatų ir elgsenos unifikavimas sovietinei ideologijai buvo parankiausias valdymo įrankis. Kol kas nėra

niasklaidoje, leidyklose. Oficialioji kalbos planavimo ideologija buvo grindžiama kalbos grynumo išsaugojimo, konservavimo nuostata. Vėlgi sunku pasakyti, kiek tą veikė dar prieškariniu suformuota tradicija, lietuvių kalbos istorinių formų naudojimas indoeuropeistikai, priešinimasis dvikalbystės poveikiui, o kiek neoficiali sovietinė ideologija, kuri siekė, kad tautinės tapatybės simboliai nebūtų imti naudoti moderniojo nacionalizmo tikslams. Dabartiniai sovietų Lietuvos kultūros tyrimai rodo, kad daugelis kultūros reiškinių sąmoningai buvo verčiami muziejiniais eksponatais ir monopolizuotai imti interpretuoti tik kaip meninės vertybės¹⁵. Ar dėl to, ar dėl penkiasdešimčiai metų sustabdytos natūralios nacionalinės valstybės raidos ir noro „atsigriebti“ lietuvių kalbos planavimo ideologijoje iki šiol yra deklaruojama grynos kalbos, kaip tautinės tapatybės simbolio, pirmenybė prieš komunikacinę ar instrumentinę jos funkciją. Mėginimas paabejoti šia tradicija ir remtis tik empiriniais, vartosenos, duomenimis, neretai traktuojamas kaip kalbos ir tautos išdavystė ir „vakarietiškos literatūros“ įtaka.

Dar vienas sovietmečio kultūrinės vertybinės orientacijos bruožų buvo žmogaus prigimties vertinimas kaip pasiduodančios neigiamoms įtakoms ar esančios netinkamos socialinės kilmės, todėl griežtai kontroliuotinos ir auklėtinės¹⁶. Iš šios perspektyvos interpretuojant oficialiąsias kalbos ideologijas aiškėja, kodėl individualius kalbos bruožus, tarmes ir sociolektus sąmoningai norėta atriboti kaip trukdžius siekti nustatytojo kalbos idealo. Jau minėta, kad griežtas homogeniškumo siekis tipologiškai būdingas vėlyviesiems standartams, tačiau sovietmečiu ir vėliau, posovietinėje Lietuvoje, idealo

Sigitas Virpilaitis. Pirštalai. Iš ciklo „Priekūniai“. 2002. Medis, sidabras. Iš LDS albumo *Sigitas Virpilaitis* (2008)

tyrimų, kurie leistų pasakyti, ar tam buvo pajungtas ir kalbos standartizavimas, tačiau faktas tas, kad visa viešoji kalba prieš ją skelbiant būdavo peržiūrima kalbos redaktorių, įdarbintų rašytinėje ir sakytinėje ži-

kartelė buvo iškelta labai aukštai. Štai koks apibrėžimas pateikiamas pirmuosiuose lietuvių bk istorijos vadovėlio studentams lituanistams puslapiuose: lietuvių bendrinė kalba – tai „iškultivuota, sunorminta, pavyz-

¹¹ Žr. Arūnas Streikus, „Kultūrinio ir religinio gyvenimo Sovietų Lietuvoje istoriniai tyrimai: šaltinių keliamos problemos“, in: *Darbai ir dienos*, 2009, nr. 52, p. 75–83; 77.

¹² Rūta Marcinkevičienė, „Žanrų kaita posovietinės Lietuvos dienraščiuose“, in: *Darbai ir dienos*, 2008, nr. 49, p. 197–217.

¹³ Aleksas Girdeinis, „Bendrinė (literatūrinė) kalba“, in: *Mūsų kalba*, 1973, nr. 3, p. 45–47.

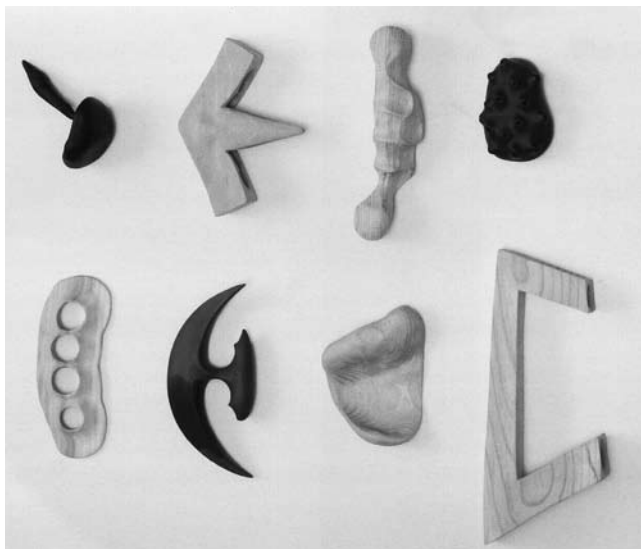
¹⁴ Plg. panašią viešosios kalbos raidą Čekijoje: Tora Hedin, *Changing Identities: Language variation on Czech Television*, Stockholm: Stockholm University, 2005.

¹⁵ Žr. Rasa Čepaitienė, „Sovietinės kultūros šaltiniai: tarp futurizmo ir paseizmo“, in: *Darbai ir dienos*, 2009, nr. 52, p. 85–104; 100–101.

¹⁶ *Ibid.*, p. 93–94.

dinė kalba, kurios normas mes laikome taisyklingomis, visiems privalomomis ir vengiame jas laužyti¹⁷.

Sovietiniais metais prileista kalbos norminimo leidinių, ėmė eiti specializuoti žurnalai, standartizavimo klausimams spręsti įkurta Lietuvių kalbos komisija (1961), parengti *Kalbos praktikos patarimai* (1976) –

Sigitas Virpilaitis. Pirštalai, kumštalai, antausiai. Iš ciklo „Priekūniai“. 2002. Medis. Iš LDS albumo *Sigitas Virpilaitis* (2008)

leksikos ir gramatikos taisyčių rinkinys, tapęs privalomu visiems kalbos redaktoriams. Teigiama, kad raštų kalbos standartizavimo klausimais Lietuvoje prileista daugiausia iš visos SSRS, išskyrus nebent rusistiką¹⁸. Mokyklose imta mokyti bk tarties ir kirčiavimo. Tačiau, kaip bus matyti iš trumpos apžvalgos toliau, kalbos vartoseną rutuliojosi savo eiga ir prie kalbos idealo neartėjo. Kaip tik dėl jų atotrūkio normatyviniuose tekstuose įsivyravo standartizavimo apibūdinimai kaip „sunkaus ir nedėkingo, pasiaukojamo darbo kalbos labui“ su „nesusigaudančia visuomene“.

Idealas ir realioji bendrinė kalba

Bendrinės lietuvių kalbos vartoseną sovietiniais metais veikė tiek to meto ideologijos, tiek visuomenės raidos tendencijos, iš dalies bendros tam metui, iš dalies veikiamos sovietų okupacijos.

¹⁷ Jonas Palionis, *Lietuvių literatūrinės kalbos istorija*, Vilnius: Mokslo, 1979, p. 5.

¹⁸ Zigmantas Zinkevičius, *Lietuvių kalbos istorija*, t. 6: *Lietuvių kalba naujaisiais laikais*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994, p. 184.

¹⁹ Pvz., 1970 m. Lietuvos televizija transliavo tik apie 40% lietuviškų laidų, likusios buvo transliuojamos rusų kalba, ilgainiui rusiškų laidų procentas tik didėjo, o į lietuviškas būdavo įtraukiami rusiškų reportažai (Arvydas Anušauskas, *op. cit.*, p. 508–509).

²⁰ 1940–1953 m. buvo suimtas, ištremtas ar nužudytas 91 literatas (Arvydas Anušauskas, *op. cit.*, p. 364). Tris milijonus žmonių turinčiai

Vienas iš ryškiausių neigiamų lietuvių bk plėtros veiksnių buvo sąmoninga rusifikacijos politika ir dirbtinai diegiama dvikalbystė. Ji ribojo bendrinės kalbos vartojimą viešuosiuose domenuose (valstybės administravime, televizijoje¹⁹). Lemtingą neigiamą poveikį bk plėtrai ir socialiniam jos sluoksniavimuisi iš pat pradžių turėjo intelektualinio sluoksnio sunaikinimas – tremtys, išžudymai, emigracija²⁰. Tačiau tarmių niveliacija ir bk plitimas Lietuvoje vyko dėl tų pačių priežasčių kaip ir kitur: gyventojų mobilumo ir miestų plėtros, žiniasklaidos poveikio.

Konkretesnių duomenų apie bk vartosenos polinkius turime labai nedaug, daugiausia iš normatyvinių to laikotarpio straipsnių, kuriems nebuvo būdinga remtis sisteminga empirijos analize. Sistemingų metodikų sociolingvistinių tyrimų, tokių, kokie plėtoti Vakaruose, Lietuvoje dėl objektyvių priežasčių praktiškai nebuvo²¹.

Iš tuometinių kalbos taisyčių matyti, kad daugiausia kritikuota šnekamoji miesto kalba – pusiau privati ar retai pasitaikanti spontaniška viešoji, nes rašytinė ir skaitoma sakytinė žiniasklaida buvo redaguojama. Jau minėta, kad atitinkančiais kalbos idealo reikalavimus buvo laikomi tik diktoriai ir aktoriai, bet irgi ne visi. Kaip daugiau ar mažiau taisyklingai kalbantys dar minimi kalbininkai, redaktoriai, kunigai, kai kurie žurnalistai ir rašytojai. Taigi – galbūt keli šimtai kalbos vartotojų. Apie visus likusius išsilavinusius žmones, nekaltant jau apie paprastus, būdavo užgauliai sakoma, kad jie nesugeba išmokyti bendrinės kalbos. Dėl „kalbos klaidų“ kaltinta ir dvikalbystė, ir tarmių poveikis, nes į miestus atsikėlusiu kitų nei bk pagrindo tarmių atstovų balsių kokybė ir kirčiavimas nuo bk skyrėsi. Tapo įprasta reikalauti, kad žiniasklaidos veikėjai ir viešai kalbantys asmenys specialiai treniruotų tartį ir kirčiavimą.

Kartu literatūroje konstatuojama sparti tarmių niveliacija. Ideologinis klimatas tarmėms buvo nepalankus. Sovietų buvo primesta nuostata, kad tarmės „esančios kliūtis žmonėms bendrauti, menko išsilavinimo požymis, feodalizmo liekana“²². Provincijos mokyklose vaikams būdavo draudžiama tarmiškai kalbėtis net per pertraukas, kaimo viešuosiuose susirinkimuose irgi reikalauta bendrinės kalbos, kas, pasak kai kurių dialek-

tautai tai buvo milžiniška galinčio formuoti bendrinę kalbą kūrybinio sluoksnio netektis.

²¹ Iš Maskvos į tuometinį Lietuvos kalbos ir literatūros institutą buvo atėjęs užsakymas atlikti sociolingvistinių tyrimų, tačiau iš tiesų tai buvo prievartinis reikalavimas šlovinti dvikalbystę su rusų kalba ir teigiamą jos įtaką. Žymiausi prieškarinio kalbininkai buvo pasitraukę į Vakarų. Kontaktai su jais buvo draudžiami, neprieinami nei prieškarinio laikai, periodika, nei nauji kalbotyros darbai.

²² Aleksas Girdeinis, „Tarmės ir mokykla“, in: *Mūsų kalba*, 1981, nr. 3, p. 12–16.

tologų, virsdavo tikra parodija ir prisidėjo prie to, kad žmonės ėmė gėdytis kalbėti tarmiškai²³. Nuo devinto dešimtmečio tarminis kalbėjimas imtas po truputį reabilituoti, tačiau net ir tada aiškiai brėžiamos tarmių vartojimo ribos: tik kaime ir tik privačioje aplinkoje.

Tarmių nykimą neabejotinai skatino miestuose besiformuojančios savitos kalbos atmainos. Literatūroje esama užuominų apie vilniečių šnekamosios kalbos prestižą. Sakoma, kad sostinės tarmė ėmė daryti įtaką visai Lietuvai, nors nebūtinai teigiamą (vadinasi, siekiamo bendrinės kalbos idealo bruožų ji neturėjo). Net aštuntame dešimtmetyje vis dar konstatuojama, kad šnekamosios bendrinės lietuvių kalbos „standartiškumo koeficientas“ nėra labai didelis, nes nėra visuomenės sluoksnio, kuriam bendrinė kalba būtų gimtoji tarmė²⁴.

III. NEPRIKLAUSOMOS LIETUVOS LAIKOTARPIS. „ŽMONĖS TAIP NEKALBA“

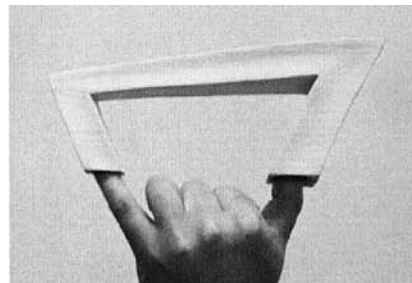
Posovietinės kalbos standartizavimo ideologijos

Paskutiniu XX a. dešimtmečiu Lietuvoje susiklostė nacionalinės ir socialinės tapatybės požiūriu prieštaringa situacija. Atkūrus nepriklausomą Lietuvos valstybę natūraliai kilo nacionalinis atgimimas ir imtas gaivinti 50 metų draustas, bet nenutrūkęs istorinis ryšys su moderniąja prieškarinio Lietuva. Kartu, atsivėrus sienoms į pasaulį, ėmė veikti tie patys globalizacijos ir informacinių technologijų raidos procesai ir tos pačios postmodernios valstybės idėjos, prie kurių dėl sovietinio režimo nebuvo galima eiti pamažu. Orientacija vienu metu į praeitį ir į ateitį ir paveldėtos sovietinės

komisija prie Lietuvos Respublikos Seimo gauna visus įgaliojimus reglamentuoti lietuvių kalbos normas ir vartoseną įstatymais, *privalomais* visai viešajai erdvei, žiniasklaidai, valstybės administravimui, švietimo sistemai. Valstybinės kalbos įstatyme, be kita ko, numatoma, kad „siekiant pagerinti visuomenės komunikaciją ir skatinti bendrinės lietuvių kalbos vystymąsi, 20 straipsnyje nurodytais viešojo lietuvių kalbos vartojimo atvejais taikomi taisyklingumo reikalavimai“²⁵.

Įkuriamą Kalbos inspekcija kontroliuoti, kaip vykdomi Komisijos nutarimai, ir skirti baudas už specialiam didžiųjų (!) kalbos klaidų sąrašė esančių morfologijos, sintaksės, žodyno, tarties „klaidų“ vartojimą²⁶. Savivaldybėse įsteigiami viešosios kalbos tvarkytojų etatai, planuojama prie kiekvienos savivaldybės atidaryti po kalbos inspekcijos padalinį. Netgi Seimo posėdžiuose pradžioje įdarbinta kalbininkė kalbos klaidoms registruoti. Išleidžiama nemažai norminamųjų leidinių su kalbos taisyklėmis, tarties ir kirčiavimo žodynų ir mokomųjų kompiuterinių programų. Reikalaujama, kad TV ir radijas prisiimtų atsakomybę už idealiųjų šnekamosios bk normų sklaidą. Ir iš žurnalistų, ir iš valdžios (politikų) reikalaujama vartoti kalbininkų nustatytą „prestižinę“ kalbą, arba... atsisakyti savo pareigų.

Tokiai išplėtotai kontrolės sistemai pateisinti pasitelkiama iš ankstesnių epochų pažįstama retorika. Jos pagrindinė ašis – romantiškai personifikuota kalba, kurios archajiškai sistemai gresia pavojus. Kalbos saugojimas siejamas su nacijos išlikimu. Dėl kodifikuotų normų ir vartosenos atotrūkio (dažnai kodifikuojama ne tai, kas egzistuoja, bet nustatytos idealios formos,

Sigitas Virpilaitis. Pirštalai. Iš ciklo „Priekūniai“. 2002. Medis, sidabras. Iš LDS albumo *Sigitas Virpilaitis* (2008)

valstybės ir piliečio santykių administravimo praktikos tiesiogiai veikė standartizavimo ideologijas.

Bendrinei kalbai apsaugoti nuo „per didelės demokratijos“ (*sic!*) ir globalizacijos pavojų dar labiau sustiprinamas institucinis kalbos priežiūros aparatas. Kalbos

kurios vadinamos prestižinėmis!) kaltinamos istorinės lietuvių kalbos funkcionavimo sąlygos ir kalbos vartotojai, nevykdantys pareigos mokytis kalbos idealo. Kitaip tariant, kodifikacijos nesėkmės atveju ne keičiamos normos, bet norima pakeisti kalbėtojus. Kartu

²³ Aldona Jonaitytė, „Literatūrinė kalba ir tarmės“, in: *Lietuvių kalbos sekcijos sąsiuvinis*, 1969, nr. 13: *Kalbos kultūra ir tarmės*, p. 2–5.

²⁴ Aleksas Girdenis, „Bendrinė (literatūrinė) kalba“, p. 45–47.

²⁵ Įstatymo 20 str. žr. Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymas, 1995-01-31, I-779, in: *Valstybės žinios*, 1995, 15 344; 2002, 68-2760.

²⁶ Štai, pvz., kokie darbo efektyvumo rodikliai numatomi Kalbos inspekcijos darbo plane: „Padaugės TV ir radijo laidų, spaudos leidinių, interneto svetainių, kurių kalba yra taisyklinga: 2009 m. – 5%, 2010 m. – 5%, 2011 m. – 5%“ (<http://www3.lrs.lt/docs2/REUDFOSA.PDF>; žr. 2009-01-16).

visuomenės sąvoka operuojama per paternalistinį, globėjišką santykį, sakant, kad visuomenei reikia padėti, kad ji nemokanti bendrinės kalbos ir pati prašanti nurodyti, kokios normos yra prestižiškos (juk taisyklingai kalbančių autoritetų nėra)²⁷. Sociolingvistiniu požiūriu, toks kalbos prestižo suvokimas yra visiškai neįmanomas, nes socialiniai kalbos orientyrai visada egzistuoja ir yra susiję su kalbėtojų socialiniu patrauklumu. Tik štai klausimas, ar kam gali būti prestižiški preskriptyvistai²⁸.

Ypač už esą žalojamą kalbos sistemą kaltinama miestų aplinka (miestų kalba vadinama „puskalbe“). Kita vertus, tarmės bruožai bk taip pat netoleruojami, nors apskritai tarmių atžvilgiu ideologinis klimatas yra tapęs gerokai palankesnis ir stengiamasi plėsti jų vartosenos ribas (tarmiškai leidžiami laikraščiai, entuziastų žemaičių kalba netgi kuriama vikipedija).

Taigi nei institucinė tvarka, nei jos pagrindimas postmoderniojoje Lietuvoje niekuo nepasikeičia, priešingai, kalbos standartizavimas tampa dar labiau institucionalizuotas, o normintojai įgauna daugiau galių. Dabartinių Lietuvos kultūros filosofų teigimu, postsovietiniam (postkolonijiniam) mentalitetui tebėra būdingas kultūrinis priešinimasis modernizacijai ir laisvos piliečio valios nepripažinimas²⁹. Kalbos politika yra tapusi viena iš Lietuvai būdingos „išsaugojimo“ kultūros dalių, ja siekiama išlaikyti lietuvių kalbą kaip nekintamos tapatybės pagrindą, gryną ir išskirtinį, nesietiną su kitomis kultūromis:

Išsauganti kultūra deklaruoja pati iš savęs kurianti tikslus visuomenei, kuriuos ši turinti įgyvendinti (arba žlugti). Ši kultūra sieja save su visuomenės gerinimo, jos vedimo prie neva tikrųjų vertybių misija. [...] Tokia kultūra nesunkiai gali tapti kultūriniu ekstremizmu, kuris neleidžia kritikuoti ar kitaip interpretuoti jos iškeltų vertybių. Siekdama stabilumo išsaugančioji kultūra paaukvoja gyvybę ir aktualumą, ji nesugeba gyventi dabarties lauke, todėl įsikuria muziejuose.³⁰

Tą patį galima pasakyti ir apskritai apie viešąją sovietinės Lietuvos miestų erdvę, konservatyvią ir saugomą nuo nesterilių, negražių, nemonumentalių kitoniškumo apraiškų³¹.

²⁷ Apie tokią retoriką ir preskriptyvines nuostatas daugiau žr. Loreta Vaicekauskienė, „Apie kalbos praktikos straipsnių stilių“, in: *Kalbos kultūra*, 1997, nr. 69, p. 96–100; Loreta Vaicekauskienė, „Preskriptyvumas ir deskriptyvumas (skolinių) norminimo politikoje“, in: *Darbai ir dienos*, 2008, nr. 50, p. 31–41.

²⁸ Plg. Giedrius Subačius, „Standartinė kalba – valdžios nuosavybė“, in: *Kultūros barai*, 2003, nr. 12, p. 63–64; taip pat plg. formalizuoto ir schematizuoto norminimo kritiką: Pranas Kniūkšta, „Kalbos tvarkybos tikslas – ugdyti kalbą“, in: Pranas Kniūkšta, *Kalbos vartoseną ir tvarkybą*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2001 (1996), p. 140–151.

²⁹ Nerija Putinaitė, *Nenutrūkusi styga: Prisiatikymas ir pasipriešinimas sovietų Lietuvoje*, Vilnius: Aidai, 2007.

Tuo tarpu visuomenės gyvavimo sąlygos pasikeitė iš esmės. Vėlyvosios modernybės kultūrinės ir socialinės vertybės bei galimybė laisvai reikšti savo nuomonę išryškino didžiulį neatitikimą tarp oficialiųjų kalbos ideologijų ir viešai besireiškiančių intelektualų nuostatų. Nepasitenkinimas normų nedemokratiškumu, individualios ir situacinės kalbinės raiškos varžymu, konservatyviomis norminimo nuostatomis kaip tik leidžia įtarti kalbos standartizavime glūdintį kultūrinio ekstremizmo pradą³².

Greta vertybinių lūžių išryškinusių viešųjų intelektualų diskusijų, dabartinėje Lietuvoje atsiranda unikalūs parodijos žanras – populiarių žurnalistų ar pramogų verslo atstovų kuriamos TV ir interneto laidos, kuriose, pasitelkiant normatyvisto kalbininko personažą, parodijuojama vadinamoji prestižinė kalbėsena ir preskriptyviniai taisyklės. Neabejotina, kad tai simptomas, rodantis standartizavimo būdų neadekvatumą ir kodifikuojamų normų atotrūkį nuo vartosenos. Dar vienas lietuviškos standartizavimo ideologijos suformuotas reiškinys būtų viešajame diskurse atsiradęs įprotis „atsiprašyti kalbininkų“ prieš pasakant nenorminį (paprastai leksikos) variantą.

Bk valstybės ir viešosios kalbos laisvės sąlygomis

Iš istorinės bk apžvalgos matyti, kad Lietuvoje aktyviai ir net dirbtinėmis priemonėmis buvo siekiama įdiegti idealųjį sakytinį standartą. Iki tol visos viltys dėtos į žiniasklaidą, kaip bk normų sklaidos šaltinį, ir stengtasi viešąją kalbą kontroliuoti. Tačiau nepriklausomoje Lietuvoje žiniasklaida ėmė plėtotis sava eiga ir viešąją sakytinę erdvę sukretė milžiniškos permainos – 1993 m. atsiradę komerciniai kanalai, išaugęs transliuotojų skaičius ir – svarbiausia – spontaniška, gyva įvairiausių kalbėtojų ir įvairias vartotojų grupes orientuota kalba. Publicistinio stiliaus tyrėjai pastebi, kad dabartinei rašytinei ir sakytinei žiniasklaidai pasidarė būdingas mažesnis formalumo laipsnis, individualizuotas, autorizuotas kalbėjimas, intertekstualumas, ironija, humoras, stiliaus laisvė, slengo, žargono, skoliniai elementai³³.

Sukontroliuoti pasikeitusią viešąją erdvę pasidarė nebeįmanoma ir neilgai trukus paaiškėjo, kad idealiojo standarto *gyvai* praktiškai niekas nesugeba realizuo-

³⁰ Tomas Daugirdas, *Sparnuoto arklio dantys: Šiuolaikinės Lietuvos kultūros profiliai*, Vilnius: Naujasis Židinys-Aidai, 2008, p. 83–91.

³¹ Mindaugas Grigaitis, „Viešosios erdvės: tarp sovietinio monumentalizmo ir siaurakaktės LT cenzūros“, in: <http://www.kulturpolis.lt/main.php/id/465/lang/1/nID/2870/page/2>; 2009-08-25.

³² Įdomu, kad pasipriešinimo autokratiškam kalbos planavimui būta jau trečiame dešimtmetyje, kai žinomi rašytojai sukilo prieš, jų žodžiais, Jablonskio „diktatūrą“ ir reikalavo teisės kurti bk nesiremiant vien taisyklingumo matu. Sovietmečiu šis pasipriešinimas buvo pavadintas „tarmine anarchija“.

³³ Regina Koženiuskienė, „Žiniasklaidos retorika ir elitinė kalba“, in: *Kalbos kultūra*, 2001, nr. 74, p. 74–81; Rūta Marcinkevičienė, *op. cit.*

ti. Normatyvistus ištiko šokas. Pasipylė straipsnių su itin neigiamais padėties vertinimais tiek apie neberegduojamą rašytinę kalbą, tiek ypač apie „prestižinės“ kalbos nebetransliuojančius radiją ir televiziją: „visuomenės demokratėjimas atvėrė kalbai laisvę viešumoje būti tokiai, kokia ji dabar yra, o ne kokia turėtų [kursyvas mano, – L. V.] būti“³⁴.

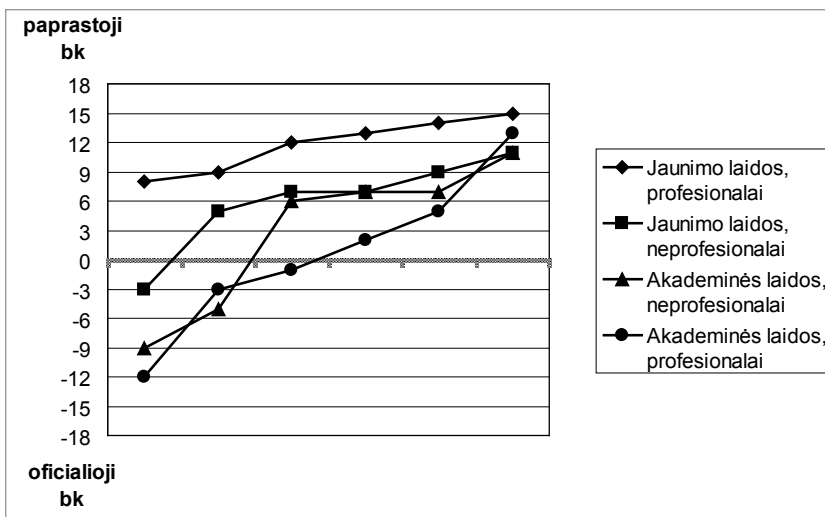
Tokia, kokia „dabar yra“ sakininė žiniasklaida, preskriptyvistų netenkina. Ji kritikuojama už tarties ir kirčiavimo normų nesilaikymą (tarminę interferenciją arba – išvis blogai – Vilniaus miesto tarmės atspalvius), „nestandartiškas“ intonacijas, paprastą, neformalų kalbėjimo stilių. Apgailestaujama, kad eteryje šiandien galima kalbėti be parengto popieriaus (*sic!*):

Tačiau mūsų laikais, kai eteryje atsirado daug improvizacinių laidų, kai galima kalbėti be iš anksto suregduoto ir sukirčiuoto teksto, iš radijo, o ypač iš televizijos galima išmokti ir tokių dalykų, kurie gali tikti tik garažų ar kalėjimų aplinkai.³⁵

Gimtosios kalbos draugijos iniciatyva sekamos televizijų laidos, o monitoringo ataskaitose kaip sovietiniame sienlaikraštyje viešinant pavardes užgauliai linkniuojama griežtųjų normų nesilaikančių dešimčių žinomų žurnalistų kalba. Mokesčių mokėtojai kviečiami protestuoti. Nesusipainiokime: ne dėl mūsų žurnalistikos neretai kritinio analitinių gebėjimų ir pilietiškumo trūkumo.

Tokiame kontekste 2009 m. atliktas TV ir radijo žurnalistų požiūrio į viešąją kalbą ir kalbos politiką tyrimas: 24 struktūruoti interviu su tipiškais (iš tiesų populiariais ir gerai žinomais) analitinių ir populiarių pramoginių laidų vedėjais (32–42 metų vyrais), profesionalais ir neturinčiais žurnalistinio išsilavinimo³⁶. Patiriantys nuolatinį kalbos kontrolierių spaudimą, priešingai nei vadinamieji „naivieji“ kalbos vartotojai, žurnalistai galėjo profesionaliai įvertinti kalbos norminimą ir suteikti reflektuojančių, su darbo specifika susijusių atsakymų. Manytina, kad jų reiškiamos nuostatos, nors ir tirtos tiesioginiu metodu, galėtų sietis su realiaja kalbos vartoseną viešojoje erdvėje. Žurnalistų nuostatos įvertintos santykiniais balais, iš kurių teigiami rodo, kad respondentas pritaria neoficialios

kasdienės kalbos vartojimui viešumoje, o neigiami, kad jis palaiko griežtai standartizuotą, formalųjį kodą (žr. diagramą). Paaiškėjo, kad daugumos respondentų nuostatos krypta į paprastąją bk. Ją labiausiai palaiko pramoginių laidų žurnalistai, o mažiausiai – tie, kurie dirba su akademinė auditorija. Tačiau antrosios grupės atsakymų nehomogeniškumas (didelis svyravimas) rodo, kad net „rimčiausiam“ televizijos segmente vyksta pokyčiai.

TV ir radijo žurnalistų oficialiojo ir neoficialiojo standarto vertinimai

Įdomu, kad, pirminiais duomenimis, minėto tyrimo respondentų nuostatos iš tiesų koreliuoja su jų kalbos vartoseną. Dviejų kraštutines nuostatas išreiškusių respondentų viešosios kalbos palyginimas parodė, kad jų kalboje standartinio, formalaus, ir paprastojo, neformalaus, kodo variantų skaičius aiškiai skiriasi. Kita vertus, net ir formaliausia kalba idealo neatitinka.

Polinkį viešojoje erdvėje rasti paprastajai bendrinei kalbai patvirtina ir kiti bandomieji tyrimai³⁷. Kartu akivaizdžiai matyti, kad nei sakininėje žiniasklaidoje, nei apskritai vartosenoje idealiojo standarto per šimtą metų neatsirado. Kaip teigia vienas iš interviu davusių žurnalistų:

Nėra normalu, kad kiekvienoj žiniasklaidos priemonėje turi stovėti po kalbininką, kuris taiso kiekvieną tekstą, nes žmonės taip nekalba. Tai ką tai rodo? Tai rodo, kad oficialioji lietuvių kalba yra negyva kalba, va, štai ir atsakymas.

Pačių normatyvistų apžvalgose taip pat toliau konstatuojama, kad „pavyzdinai“ kalba tik nedidelė tau-

³⁴ Rita Miliūnaitė, *Dabartinės lietuvių kalbos vartosenos variantai*, Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2009, p. 68.

³⁵ Aldonas Pupkis, *Kalbos kultūros studijos*, Vilnius: Gimtasis žodis, 2005, p. 335.

³⁶ Loreta Vaicekauskienė, „Žinios yra negyvos informacijos“: Žur-

nalistai apie sakininės lietuvių kalbos standartą, 2010, [rengiama spaudai].

³⁷ Giedrius Tamaševičius, „Bloga kalba ir sociolingvistinė kompetencija“, in: *Darbai ir dienos*, 2010, nr. 53, [iteiktai].

tos dalis – lituanistai, rašytojai, redaktoriai; pusėtinai – kai kurie mokytojai, žurnalistai, aktoriai, o kiti išsilavinę žmonės, parlamentarai, verslininkai bk esą nemoka. Atliekami specialūs mokinių ir mokytojų tarties tyrimai ir daromos išvados, kad regionuose mokinių ir mokytojų bk kompetenciją iki šiol neigiamai (*sic!*) veikia tarmės³⁸.

Regioninės tarmės Lietuvoje iš tiesų tebėra ryškios, tačiau duomenų apie tai, kiek regionų centrai funkcionuoja kaip kalbinio prestižo orientyras, neturime. Užtat esama apklausų, rodančių, kad tarminio kalbėjimo socialiniai koreliatai yra vyresnis amžius ir žemesnis išsilavinimas, kad atvirasis tarmių prestižas palyginti su bk yra menkas, tačiau palaikomas grupinio solidarumo³⁹. Tačiau reikia pabrėžti, kad nuostatų apklausose bk sąvokos turinys paprastai nekonkretizuojamas ir nėra aišku, kurią bk atmainą vertintojai turi galvoje, kalbėdami apie aukštesnį jos prestižą. Mažai tikėtina, kad tai būtų idealioji, retai girdima atmaina. Veikiausiai tarmių atstovų kalbinę orientaciją veikia paprasčiausi bendrinė kalba, daugelio tapatinama su Vilniaus tarme. Kaip tik tai matyti iš eksperimentiniais metodais atliktų tyrimų, kur Vilniaus kalbą vartojančių kalbėtojų asmeninės savybės visais atvejais įvertinamos aukščiau nei kalbančių tarme, išskyrus nebent socialumo dimensiją⁴⁰. Literatūroje taip pat esama užuominų, kad prestižinės normos centru gali būti laikoma Vilniaus kalba⁴¹.

IV. BENDRINEI KALBAI – ŠIMTAS METŲ. KALBĖTI SAVO KALBA

Dabartinė lietuvių bendrinės kalbos situacija, sociolingvistiškai žiūrint, labai įdomi. Oficialieji standartizavimo ideologai tebekuria idealiąsias normas, vadina jas prestižinėmis ir įteisina įvairiausiai įstatymais, nutarimais, jų papildymais, pakeitimais ir įstatymais dėl įstatymų įgyvendinimo.

Praktiškai idealioji kalba realizuojama tik dedant nemažas pastangas: rašytinį idealą iš esmės palaiko kalbos redaktoriai, o sakytinį vartoja specialiai jo išmokęs nedidelis skaičius žmonių. Žiniasklaidoje jis girdėti labai retai, dažniausiai tik profesionaliems diktoriaus skaitant parašytą tekstą. Bendrinės kalbos socialinės atmainos ir variantai normatyvistų praktiškai nepri-

³⁸ Sociolingvistikos mokslo raidos kontekste tokios išvados atrodo anachroniškos, tačiau norminamosios krypties lietuvių kalbotyrai jos labai būdingos. Šios krypties tyrimų apklausose, pvz., galima aptikti tokių apibrėžimų: „Lietuvius yra žmogus, kalbantis taisyklingai lietuviškai“.

³⁹ Daiva Aliūkaitė, „Tarminis kalbėjimas: (galimi?) socialiniai kalbėjimo koreliatai“, in: *Lituanistica*, 2005, t. 61, nr. 1, p. 38–47; Meilutė Ra-

pažįstami, į sociolingvistinių procesų poveikį neatsižvelgiama. Apibrėžiant bk akcentuojama, kad tai „sunnorminta“ ir *per se* geriausia kalbos atmaina ir kartu apgailestaujama, kad vartotojų sluoksnius, kuriam ji būtų gimtoji, vis dar nėra susiformavęs.

Taigi standartizavimo ideologijos Lietuvoje nesikeičia, skiriasi tik jų pagrindimas: XX a. pradžioje reikėjo skubiai sukurti bendrą kalbą tautai, sovietmečiu – gintis nuo rusifikacijos, dabartiniais laikais – nuo globalizacijos ir demokratijos pavojų. Perdėtas kalbos grynumo ir vienalytiškumo siekimas kelia smarkų tam tikros visuomenės dalies nepasitenkinimą: prieštaravimų būta jau prieškarinio Lietuvoje, bet dabartinėmis sąlygomis įtampos tapo dar ryškesnės. Šiokiū tokiu ideologiniu poslinkiu galima laikyti nebent šylančius tarmių vertinimus, skatinimą jas išsaugoti, tačiau tarmių interferencijos netoleravimas bendrinėje kalboje yra išlikęs.

Tuo metu sparčiai vyksta tarmių niveliacija. Kaip jos procesus veikia regioninės kalbos ir bk prestižas, lietuvių kalbotyroje tebėra neištirta. Permainos TV ir radijuje paskleidė tai, ką galėtume pavadinti *realija* šnekamąja bk. Tai variantiška atmaina su savitais prozodijos ir tarties bruožais, kurių vartojimas gali būti siejamas su formaliuoju ir neformaliuoju stiliumi. Jos santykis su Vilniaus sociolektais tebelaukia atskiro tyrimo. Likęs neišspręstas ir sudėtingas sakininės žiniasklaidos taikymosi prie adresato kalbos klausimas. Štai kaip pasikeitusią situaciją apibūdina vienas iš straipsnyje minėto žurnalistų tyrimo respondentų:

Tendencija apskritai yra tokia, kad pati žiniasklaida, jinai vis labiau sluoksniuojasi, vis labiau stengiasi surasti *savo* auditoriją, *savo* vartotoją. Ta tendencija ypač ryški iki 2003 metų, galbūt tiktai kaip tendencija, o nuo 2003 metų tai jau yra kaip taisyklė. [...] Ir ta bendrinė kalba, jinai, aišku, reikalinga, stengiamasi jos prisilaikyti, nes norima vis tiek turėti *visą* auditoriją, bet tendencija yra, kad labiau *savo* auditorijai kalbėti *savo... jų* kalba.

Polinkis viešojoje erdvėje vartoti neformalųjį, paprastosios kalbos kodą rodo, kad prestižinės normos orientyras visuomenėje keičiasi. Teliėka išsiaiškinti *kieno* kalba tampa iš tiesų prestižine. ❏

monienė, „Nuostatos dėl bendrinės kalbos ir tarmės: Joniškėlio atvejis“, in: *Kalbos kultūra*, 2006, nr. 79, p. 137–148.

⁴⁰ Monika Širvytė, *Radviliškėčių nuostatos bendrinės kalbos atžvilgiu*, Bakalauro darbas, Vilniaus universitetas, 2009.

⁴¹ Laima Grumadienė, „Subjektyvusis kalbos vertinimas“, in: *Kalbos kultūra*, 1980, nr. 39, p. 91–93.